

НАШ ЈЕЗИК
LIV св. 1

УРЕЂИВАЧКИ ОДБОР

др Рајна ДРАГИЋЕВИЋ, др Јелена ЈОВАНОВИЋ СИМИЋ,
др Весна ЛОМПАР, др Драгана МРШЕВИЋ РАДОВИЋ,
др Марина НИКОЛИЋ, др Мирослав НИКОЛИЋ,
др Ђорђе ОТАШЕВИЋ, др Милица РАДОВИЋ ТЕШИЋ,
др Стана РИСТИЋ, др Марина СПАСОЈЕВИЋ,
др Срето ТАНАСИЋ

Уредник
др СРЕТО ТАНАСИЋ

Секретар
др Марина Спасојевић

Рецензенти

др Марта Бјелетић, др Рајна Драгићевић, др Владан Јовановић, др Мирослав Николић, др Ђорђе Оташевић, др Милица Радовић Тешић, др Стана Ристић, др Срето Танасић

Према мишљењу Министарства за науку, технологију и развој Републике Србије бр. 413-00-1715/2001-01 ова публикација је од посебног интереса за науку.

НАШ ЈЕЗИК, часопис за српски књижевни језик, покренуло је 1932. г. Лингвистичко друштво у Београду, на челу са Александром Белићем, који је уредио седам књига предратне серије, као и девет књига и први двоброј десете књиге у новој, послератној серији часописа. Од 1960. до 1975. г. (књ. X/3–4–XXI/1–2) уредник часописа био је Михаило Стевановић, а у периоду од 1975. до 1996. г. (књ. XXI/3–XXX) Митар Пешикан. Часопис је од 1996. до 2005. г. (књ. XXXI–XXXVI) уређивао Мирослав Николић.

Наш језик излази у две годишње свеске, које чине једну књигу. Издаје га и прима рукописе Институт за српски језик САНУ, Кнез Михаилова 36, ел. пошта: isj@isj.sanu.ac.rs, nasjzikisjsanu@gmail.com.

Штампа: Birograf comp d.o.o., Атанасија Пуље 22, Београд

CIP – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

81

НАШ језик / уредник Срето Танасић. – Год. 1, св. 1 (1932/33) – год. 8, св. 1 (1941); Н. с. књ. 1, (1949/50)–. – Београд : Институт за српски језик САНУ, 1932/33–1941; 1949/50– (Београд : Birograf comp). – 23 cm

Полугодишње

ISSN 0027-8084 = Наш језик

COBISS.SR-ID 615951

НАШ ЈЕЗИК

Књига LIV

Св. 1 (2023)

САДРЖАЈ

Ч л а н ц и

- О краћим облицима придева насталим конверзијом од глаголског прилога садашњег у савременом српском језику (МИРОСЛАВ Б. НИКОЛИЋ) 1–26
- О неким аспектима попридевљавања глаголског прилога садашњег у савременом српском језику (ЈОВАНА Б. ЈОВАНОВИЋ) 27–52
- О глаголима које повезује вештина – једна од когнитивних семантичких компоненти (НАДА Л. АРСЕНИЈЕВИЋ) 53–68
- Уз један важан јубилеј: етимологија у радовима објављеним у часопису *Наш језик* (1932–2022) (ЈЕЛЕНА Д. ЈАНКОВИЋ) 69–86

П р и к а з и

- Срето З. Танасић, *Огледи о језику српских њисаца* (МАРИЈА М. ОПАЧИЋ) 87–99
- Зборник *Актуелна њињања морфологије и њворбе р(и)јечи српскога језика* (СТЕФАН М. СТЕПАНОВИЋ) 100–104
- Светлана Слијепчевић Бјеливук и Марина Николић, *Речник ковида (њемајски и асоцијативни)* (ДУШАН Р. СТЕФАНОВИЋ) 105–110

УДК 811.163.41'367.624:81'366

Оригинални научни рад
Примљено 12. октобра 2022. г.
Прихваћено 2. јуна 2023. г.

ЈОВАНА Б. ЈОВАНОВИЋ*
(Институт за српски језик САНУ, Београд)**

О НЕКИМ АСПЕКТИМА ПОПРИДЕВЉАВАЊА ГЛАГОЛСКОГ ПРИЛОГА САДАШЊЕГ У САВРЕМЕНОМ СРПСКОМ ЈЕЗИКУ

У раду се са морфосинтаксичког и семантичког аспекта анализира придевска употреба глаголског прилога садашњег без финалног *-и* у номинативу и акузативу једнине мушког рода, у позицијама атрибута и предикатива. Циљ рада је да се испитају разлози због којих се ови нестандартни краћи облици све учесталије појављују, како у језику медија тако и у разговорном језику – његовој усменој реализацији али и писаној форми коју репрезентује комуникација међу корисницима друштвених мрежа. Примећене разлике у начину на који се глаголски прилог садашњи употребљава у придевској служби у односу на средину XX века тичу се морфосинтаксичких карактеристика овог облика и његових семантичких особености у позицијама у којима има придевску вредност, а оне би могле сугерисати иновације у вези са диференцирањем вида попридевљеног глаголског прилога у савременом српском језику.

Кључне речи: глаголски прилог садашњи, придевска функција, атрибут, предикатив, попридевљавање.

0. Предмет истраживања у овом раду представља придевски употребљен глаголски прилог садашњи без финалног *-и*. Примећено је да се у синтаксичким позицијама атрибута и придевског копулативног предикатива, у облицима номинатива и акузатива једнине мушког

* jovana.jovanovic@isj.sanu.ac.rs

** Овај рад финансирало је Министарство науке, технолошког развоја и иновација Републике Србије према Уговору број 451-03-47/2023-01/200174, који је склопљен са Институтом за српски језик САНУ.

рода,¹ глаголски прилог садашњи са квалификативном вредношћу у савременом српском језику често појављује у скраћеној форми, без финалног *-и* (*дејимирајућ*, *забрињавајућ*, *задовољавајућ*, *изненађујућ*, *освежавајућ*, *очаравајућ* итд.). Овакви окрњени облици глаголског прилога садашњег употребљавају се у различитим реализацијама јавног дискурса: у језику медија, и то у новинским текстовима штампаних листова, као и у текстовима на интернет порталима; у рекламним порукама, огласима, брошурама и сличним типовима гласила; затим у разговорном језику, као и у његовој записаној форми, коју може репрезентовати комуникација међу корисницима друштвених мрежа (*Фејсбук*, *Твиттер*); уопште, дакле, у разним писаним и говорним формама реализације језика.

Циљ овог истраживања јесте да се испита фреквентност употребе скраћеног облика глаголског прилога садашњег са придевском вредношћу у атрибутој и предикативној функцији; затим да се покуша дати одговор на питање због чега долази до овакве морфолошке промене; утиче ли врста и значење глагола на промену морфолошког лика његовог прилога садашњег у придевској служби, као и да се утврди конкурентност ових окрњених варијаната пуним формама глаголског прилога у истим позицијама. Такође, намера нам је да укажемо на системске разлике које увиђамо када је посредни попридевљавање глаголског прилога садашњег у савременом српском језику у односу на увиде и резултате до којих су у вези са овим питањем дошли наши граматичари и лингвисти током прве половине XX века.

1. Глаголски прилог садашњи, са својим морфолошким, синтаксичким и семантичким карактеристикама које је наследио као континуант старог словенског партиципа презента, описан је у граматицима савременог језика, где му се углавном приступало са синхронијског аспекта (Маретић 1963; Стевановић 1989; Станојчић–Поповић 2008; Пипер–Клајн 2014). Овај облик био је предмет истраживачког интересовања лингвиста како у дијахронијским студијама посвећеним историји српског језика и судбини партиципа (Белић 1999; Мусић 1935; Даничић 1874), тако и у појединачним радовима у којима аутори указују на његову дивергентну природу и посвећују пажњу

¹ Ови падежи једини су релевантни за праћење испитиване појаве будући да се формална разлика између облика одређеног и неодређеног придевског вида махом неутралисала у корист одређеног. Премда постоје посебни падежни наставци за два придевска вида, разлика међу њима у савременом српском језику „сачувала се практично само у номинативу једине мушког рода“ (Пипер–Клајн 2014: 131), односно у акузативу једине уколико се придевом одређује неживи појам.

његовом попридевљавању (Белић 1933; Стевановић 1949–1950). Ово истраживање видимо као мали допринос опису актуелног стања и неких системских иновација у језику када је посреди морфосинтаксички развој глаголског прилога садашњег са придевском вредношћу.

Глаголски прилог садашњи припада групи непроменљивих неличних глаголских облика у систему глаголских облика у српском језику (Пипер–Клајн 2014: 161). У *Нормативној граматици српског језика*, глаголски прилози, уз инфинитив, класификовани су у глаголске облике без флексије, при чему је глаголски прилог садашњи, из перспективе категорије вида која га карактерише, термилошко одређен као глаголски прилог несвршеног вида, тј. несвршени прилог.² За истраживање које спроводимо, важно је запажање да се овај облик понекад употребљава у придевској функцији придева са значењем сталне особине, нпр. *владајућа класа*, *олакшавајуће околности*, *свећлећа реклама*, *лећећи шањур* итд. (Пипер–Клајн 2014: 161). У вези са придевском функцијом овог глаголског прилога, аутори напомињу и да је погрешно „употребљавати такве придеве као глаголе, везане за одређено време и праћене прилошким одредбама, дакле, није исправно *и́ренуи́но недоси́ајућа средси́ва*, *недоси́ајућа средси́ва за градњу*, *савременије мислећи чии́аоци* и сл.“ (Ibid.).³ У *Нормативној граматици* не помиње се предикативна придевска функција овог облика, али у једној напомени у делу граматике који је посвећен придевском виду стоји: „Не препоручује се употреба придева на *-ћи* у облику неодређеног вида“, те у примерима „*Ефекаи́ је заси́рашујућ*, [...] *Тон његовог гласа је био умирујућ* [...]“ треба употребити облик одређеног вида, дакле, исправно је *Ефекаи́ је заси́рашујући*, [...] *Тон његовог гласа је био умирујући*“ (Пипер–Клајн 2014: 132).

Ж. Станојчић и Љ. Поповић у *Граматици српског језика за гимназије и средње школе* такође указују на то да се глаголски прилог садашњи, осим у глаголској служби (прилошкој, будући да се налази у функцији одредбе личног глаголског облика), може употребљавати и у

² С тим у вези, Пипер и Клајн констатују: „Несвршени прилог традиционално се назива *’глаголски прилог садашњи’*, што је назив који само делимично одговара функцији тог облика, који обично означава истовременост двеју радњи не само у садашњости (*Говори замуцкујући*), него и у прошлости (*Говорио је замуцкујући*) или у будућности (*Говориће замуцкујући*)“ (Пипер–Клајн 2014: 161). У овом раду користимо традиционално термилошко одређење будући да су нам у фокусу искључиво неки аспекти попридевљавања овог облика а не његове особености као глаголског прилога.

³ Употреба глаголског прилога садашњег са партиципском вредношћу такође се уочава у корпусу и савременом језику уопште, али се нећемо бавити овом појавом.

атрибутској служби, карактеристичној за придеве. Наводе и репрезентативне примере: *свећилеће* рекламе; [војници] у *лежећем* ставу; [време] *иуиујућег* позоришта; [говорити] *иришећим* тоном и др. Аутори напомињу да у овој позицији, када означава стално стање, гл. прилог садашњи добија све карактеристике придева (облик и деklinацију), при чему се удаљава од глаголске речи, задржавајући само лексичко значење глагола који је у основи овог облика. Важно је запажање да се неки од овако насталих придева у српском језику „осећају као прави придеви, нпр. *врућ, могућ, немогућ, идући, следећи*“ (Станојчић–Поповић 2008: 402). У овој граматици нема примера нити било каквих објашњења која се тичу употребе глаголског прилога са придевском вредношћу у предикату.

У *Хрватској граматици* се глаголски прилог садашњи, осим у делу граматике посвећеном морфологији глаголских облика, помиње и у одељку о творби речи, где аутори овим обликом (као и облицима радног и трпног глаголског придева) репрезентују појаву настајања нових речи конверзијом. У овом случају посредује попридевљавање (адјективизација), тј. „preobrazba riječi u pridjev“, нпр. прелазак глаголског прилога у придев: „*Ležao je u hladovini osvježavajući se dobro rashlađenim vinom* → *U našim trgovinama ima različitih osvježavajućih pića*“. Аутори констатују да се прелазак глаголских облика у придеве остварује „dobivanjem roda i deklinacije“ (Барић и др. 1997: 301), али не указују на могуће синтаксичке позиције попридевљеног радног глаголског придева.

Глаголском прилогу садашњем са придевском вредношћу посвећује пажњу и Клајн у студији о творби речи, али овај аутор не посматра придеве на *-ћи* (нпр. *лећећи* тањир) као резултат конверзије глаголских прилога (Клајн 2003: 385) већ као придеве са суфиксом *-ћи* добијене од глаголских основа (Клајн 2003: 308–312). Разматрајући начин њиховог бележења у српским речницима, Клајн се дотиче и питања придевског вида и, с тим у вези, констатује да се „у титлованим преводима филмова“ запажа тежња „да се и овим придевима у предикату да неодређени вид: ’Заиста је застрашујућ’, ’Резултат је био изненађујућ’, ’Није баш задивљујућ’ и слично“ (Клајн 2003: 310).

Значајне и најсадржајније напомене о значењу и употреби глаголског прилога садашњег у придевској функцији даје М. Стевановић, како у својој граматици (Стевановић 1989: 745–752), тако и у раду посвећеном попридевљавању глаголског прилога на *-ћи* (Стевановић 1949–1950) и наше је истраживање умногоме мотивисано запажањима овог аутора. Полазећи од чињенице да је судбина некадашњег партиципа презента

била таква да се у појединим случајевима „кидала његова веза с глаголом који је одређивао“, те да је тада овај облик „остајао уз именицу као искључиво њена одредба и постајао придевом“, Стевановић констатује да је до попридевљавања глаголског прилога садашњег долазило онда када се глагол својим значењем на неки начин поистовећивао са придевом, односно када се „употребљавао са значењем сталног вршења радње и тиме, као реч која казује сталну особину, добивао квалификативни карактер с функцијом коју у језику углавном врше придеви“ (Стевановић 1989: 745). Како је још Белић констатовао и објаснио, а Стевановић потврдио на великом корпусу, употреба глаголског прилога на *-ћи* с функцијама и својствима правих придева, дакле, потпуно попридевљавање некадашњих партиципа, било је могуће онда када су ови облици престајали бити партиципи по значењу и почињали означавати неку сталну особину, дакле, морало је доћи до промене њиховог унутрашњег значења (Белић 1933: 5–6). Белић је и говорећи о простим придевима констатовао да одређени број њих води порекло од партиципа, и то онда „кад се приписивање временске радње претворило у приписивање сталне особине, па ма она била и глаголска“ (Белић 2000: 151–152). Овакву конверзију аутор репрезентује одговарајућим примерима, нпр. *врућ*, *-ућа*, *-уће* (’топао’, а не ’који ври’), *држећ* (’здрав, јак’ и сл.), *шеглећи* (’за вучу’, а не ’који сада тегли’).

Стевановић запажа да је конверзија на релацији глагол → придев могућа увек када „глаголи означавају трајно и стално стање, односно особину својих субјеката – оно исто, дакле, што значе и придеви“ (Стевановић 1949–1950: 61). Безвременски употребљен глаголски прилог садашњи испуњава, дакле, семантичке и синтаксичке услове за попридевљавање, а како запажа Стевановић, конверзији овог глаголског облика додатно погодује то што поред истоветности значења са придевом дели и једнаку форму: „глагол прилог садашњи се, каогод и придеви м. рода, завршава самогласником *и*. Зато је он могао добити и добио је и остала својства придева, на првоме месту разликовање рода и броја и промену по падежима, и на тај начин је постао придевом“ (Стевановић 1949–1950: 61). Занимљиво је да и Белић (1933: 1–2), као и Стевановић на више места (1949–1950: 56; 61; 1989: 746), напомиње да је употреба глаголског прилога садашњег у придевској служби и са својствима придева (родом, деклинацијом) далеко уобичајенија у језику књижевности него у народном језику, а као примере који су несумњиво „у духу народног језика“ (Белић 1933: 3) оба аутора наводе Маретићеве репрезентативне примере (*врућ*, *могућ*, *будући*, *идући*, *шекући*, *следећи*, *носећи*).

За наше истраживање попридевљавања глаголског прилога садашњег нарочито је значајна Стевановићева констатација до које долази након прегледаног веома богатог материјала из књижевних дела а која се тиче уобичајене синтаксичке позиције придевски употребљеног овог облика. Наиме, аутор примећује да је несразмерно чешће бележио глаголски прилог на *-ћи* у атрибутој служби него у предикативној и наводи свега неколико примера (насупротив више стотина случајева гл. прилога садашњег с атрибутоком вредношћу) у којима се овај облик налази у предикату:

Али је вода *врућа* и црна као мастило; Ох, Боже, ти који си *свемогући* (Ј. Лазаревић); *Шум* таласа је био *заглушујући* (Б. Поповић); Живот (је) оскудан, сув и *разорављујући*; И тај је корак узнемиравајући и опасан (Ј. Скерлић); Он до краја остаје моћан и *здивљујући*; Тип студента и пропалице управо је *здивљујући*; Његова љубомора је за њу тешко *вређајућа* (М. Богдановић); Видећи да је та сила *немогућа* почео га је мучити бол (К. Ш. Ђалски) (Стевановић 1949–1950: 82–83).

Како и Стевановић објашњава, а неопходно је да још једном појаснимо и у овом раду, нису сви предикативни облици које налазимо у овој групи примера исте синтаксичко-семантичке вредности и морфолошког статуса. Наиме, употребљени облици гл. прилога *врућ*, *свемогући*, *немогућа* „су и у предикату једнако на своме месту као год у атрибутој служби“, јер су „примили све придевске одлике, између осталих и формално разликовање оба вида“ (Стевановић 1949–1950: 83). Такође, важна за ову тему јесте чињеница да аутор „мање обичном у предикату“ одређује употребу глаголских прилога *заглушујући*, *разорављујући*, *узнемиравајући*, *здивљујући* и *вређајући*, а интересантан је и Стевановићев покушај објашњења разлога због којих ови облици не могу попримити све придевске одлике. Најпре се аутор позива на већ постављен Белићев модел и услове попридевљавања глаголских прилога и истиче да наведених 5 облика није могло постати правим придевима, јер „Да би таквим постали, мора се у њима претходно извршити измена значења њихова основног глагола“ (Стевановић 1949–1950: 83; исп. Белић 1933: 5). Узрок неуобичајене употребе глаголских прилога с придевском вредношћу у предикативној позицији Стевановић тражи у природи значења придева у овој позицији, у којој се, „нека особина било којег појма открива као нова, као да је дотад била непозната“. Аутор објашњава да означена особина која је, „као трајна и стална“, приписана појму употребом попридевљеног глаголског прилога, по природи ствари „никада није нова, и природно је да се не употребљава у вези којом се откривају раније непознате особине“ (Ibid, 84). Дакле, како сазнајемо из врло садржајне и грађом пребогате Стевановићеве

студије, 50-их година XX века била је веома ретка употреба глаголског прилога садашњег с придевском вредношћу у предикативној позицији, а примера када се овај облик у предикативној позицији јављао без финалног *-и* у номинативу и акузативу једнине мушког рода – међу више стотина уопште нема. У савременом српском језику, међутим, придевска употреба глаголског прилога садашњег попримила је шире размере, што нас је, уз запажање о нестандардном морфолошком лику у коме се овај облик јавља у различитим сферама језичке реализације, подстакло да испитамо ову појаву.

2. Грађа за ово истраживање прикупљана је у неколико фаза. Најпре је системски претражен електронски корпус SrWaC (Serbian Web Corpus),⁴ у коме су регистровани облици глаголског прилога садашњег без финалног *-и*, претрагом корпуса према упиту „*ућ“ односно „*ећ“ (тачка, астериск, тражени словни завршетак речи), при чему је добијено око 12.400 конкорданци за први, односно око 670.500 конкорданци за други упит. Имајући у виду релевантну србистичку литературу – граматике и радове који се баве глаголским прилогом садашњим са синхронијског и дијакхронијског аспекта, у корпус за анализу нисмо уврстили облике *врућ*, *могућ*, који се третирају као прави придеви, као ни префиксацијом деривирани облике *ћреврућ*, *немогућ*, *свемогућ*. Такође, одбачени су и краћи облици глаголског прилога на *-ћ* (*гледајућ*, *дајућ*, *ћрећ*, *мислећ* итд.) који имају прилошку вредност и јављају се у скраћеном морфолошком лику, и то: с једне стране, у књижевним делима српских писаца, некад из стилских или версификацијских разлога, а некада услед дијалекатских особености (И овај камен земље Србије, / што *ћрећ* сунцу дера кроз облак; *Лера*, као *kasno leto*, *doći će da vidi starim li još*. Као *mrtav biću*, *sedeti na tremu*, *gledajuć duboko u stepu*; и др. примери са rastko.org.rs); и, с друге стране, сасвим ретко, у јавном дискурсу на друштвеним мрежама и интернет порталима, код говорника српског језика са неких дијалекатских ареала.

Оваквом селекцијом дошли смо до нешто више од 700 примера контекста у којима је глаголски прилог садашњи без финалног *-и* придевски употребљен у номинативу или акузативу једнине мушког рода, у атрибутској или предикативној позицији. Приликом формирања корпуса за ово истраживање показало се да у њега није ушао ниједан глаголски прилог овог типа из друге групе конкорданци, добијене претрагом корпуса SrWaC према упиту „*ећ“, што значи да ниједан придевски употребљен глаголски прилог са скраћеним морфолошким ликом није

⁴ Веб корпус SrWaC је један од Sketch Engine електронских корпуса који су израђени у оквиру међународних пројеката језичко-технолошког центра CLARIN.SI.

изграђен од глагола VI и VII Стевановићеве врсте, који имају наставак *-e* у 3. л. множине презента. Сви примери у прикупљеној грађи представљају попридевљене глаголске прилоге изграђене од глагола који се у 3. л. множине презента завршавају на *-y* и регистровано је 88 различитих облика овог типа од 83 различите глаголске лексеме. Разлика у броју забележених глаголских прилога са придевском вредношћу и њихових мотивних глагола говори у прилог потпуне конверзије на релацији прилог → придев у неким случајевима, будући да је та разлика последица формирања негиране форме придева употребом префикса за негацију, *не-*: (*не*)задовољавајућ (< задовољавати), (*не*)обавезујућ (< обавезивати), (*не*)одговарајућ (< одговарати), (*не*)оштрећујућ (< оптерећивати), (*не*)охрабрујућ (< охрабривати).

У следећој фази прикупљања грађе проверавали смо да ли се забележени облици попридевљеног глаголског прилога садашњег без финалног *-и* у номинативу и акузативу једнине мушког рода појављују у електронском *Корпусу савременог српског језика* (ЕК).⁵ Будући да је корпус Математичког факултета Универзитета у Београду референтан корпус стандардног српског језика, са релевантним, одабраним изворима (књижевноуметничким, публицистичким, правно-административним текстовима), за разлику од SrWaC корпуса, за који је грађа прикупљана помоћу софтверског алата Sketch Engine, сматрали смо да је неопходно испитати присуство регистрованих краћих облика придевски употребљеног глаголског прилога садашњег и у овом корпусу. Водили смо се увидом у резултате добијене претрагом корпуса SrWaC, приликом које се показало значајно присуство текстова чије је стилско одређење често на граници новинског и разговорног језика (нпр. текстови блогова и неких забавних интернет портала, али и коментари њихових читалаца, као и коментари корисника друштвене мреже *Твиттер*). Таква природа извора из којих је прикупљена грађа у првој фази условила је потребу да се добијени примери провере у корпусу који је донео грађу из релевантних публицистичких извора (дневне новине *Полијтика* и електронске вести РТС-а), као и из књижевности (преводне и српске). Од 88 глаголских прилога без финалног *-и* у номинативу и акузативу једнине мушког рода у функцији предикатива и атрибута, колико их је добијено претрагом корпуса SrWaC, у *Корпусу савременог српског језика* са истим морфолошким ликом у истим позицијама потврђено их је 20: *верујућ* [сој људи], *забрињавајућ* [број килограма], *заглушујућ* [звук], *завиљујућ* [поглед], *задовољавајућ* [број], *зайањујућ* [утисак], *заслејљујућ* [продукт], *засиращујућ* [филм], *збуњујућ* [исказ],

⁵ <http://www.korpus.matf.bg.ac.rs/korpus/korpus2013adv.php>

изненађујућ [раст цена], *исцрпљујућ* [процес], *незадовољавајућ* [рад професора], *неодговарајућ* [начин], *обавезујућ* [предлог], *обесхрабрујућ* [квалитет фудбала], *одговарајућ* [начин], *одлучујућ* [корак], *охрабрујућ* [податак], *разочаравајућ* [пораз], *узнемирујућ* [призор].

3. Даље у раду представићемо богату грађу која сведочи о све уобичајенијој придевској употреби глаголског прилога садашњег без финалног *-и* у савременом српском језику. Посебно ћемо се осврнути на примере његове реализације у атрибутој и/или предикативној позицији, настојећи притом да размотримо синтаксичко-семантичке разлоге због којих се глаголски прилог садашњи појављује у овако измењеном лику. Попридевљене облике наводићемо азбучним редом, према присуству у корпусу SrWaC,⁶ а затим ћемо давати напомену о присуству тих облика у *Корпусу савременог српског језика* (ЕК). Негирне форме глаголског прилога без финалног *-и* (типа *задовољавајућ* – *незадовољавајућ*) биће дате уз основни попридевљени облик. Уз навођење репрезентативних контекста у којима се попридевљени облици глаголског прилога садашњег налазе у функцијама атрибута и предикатива, размотрићемо их из перспективе критеријума који су у релевантној србистичкој литератури наведени као услови за потпуно попридевљавање овог облика (исп. Белић 1933, Стевановић 1949–1950). Анализираћемо да ли се употребљавају са квалификативном вредношћу сталне особине појма означеног именицом; да ли је дошло до промене унутрашњег значења прикупљених глаголских прилога (семантичке трансформације типа *врѹћ* 'веома топао' а не 'који сада ври'); и, коначно, да ли за глаголски прилог садашњи са придевском вредношћу у предикативној позицији и у савременом српском језику важи закључак до којег је средином прошлог века дошао М. Стевановић – да је овај облик у предикату неуобичајен будући да „природно је да се не употребљава у вези којом се откривају раније непознате особине“ (Стевановић 1949–1959: 84).

Имајући у виду ограничења у погледу обима овога рада, нећемо представити свих 88 регистрованих облика, већ репрезентативних 57, који се јављају у више контекста у формираном корпусу. Из истих разлога, наводићемо по један пример за сваку позицију у којој уочавамо глаголски прилог садашњи без финалног *-и*.

1. *верујућ* (< веровати), само у предикативној функцији: *Крећемо да видимо crkvu, kad smo već tu, premda niko nije naročito verujući.* У

⁶ Сви примери које дајемо регистровани су на https://www.clarin.si/noske/run.cgi/corp_info?corpname=srwc&struct_attr_stats=1&subcorpora=1.

прилог пуном попридевљавању овог глаголског прилога говори и чињеница да се уз њега употребљава прилог *нарочито* са функцијом интензификације квалификативног значења. У истој позицији регистрован је овај облик и у ЕК: *Veoma je bitan i religijski momenat, pošto je taj soj ljudi ... duboko verujuć i praznuje ... sve svece.*

2. *деградирату* (< деградирати), у обема позицијама – атрибутској: *Zaljubimo [se] u pogrešnu osobu ili se upetljamo u loš, destruktivan, degradirajuć odnos;* и предикативној: *Rekla je ... da misli da je flajer degradirajuć.*

3. *депримирају* (< депримирати), само у предикативној позицији: *Privredni ambijent u Srbiji ... je i dalje loš, a ponekad i deprimirajuć;* *Gubitak seksualne želje može da bude vrlo deprimirajuć.*

4. *забрињавају* (< забрињавати), у обема позицијама – атрибутској: *Postoji zabrinjavajuć nivo fizičkog i psihološkog nasilja nad decom i ženama;* и предикативној: *Jelašić je ... rekao da će rast evra biti zabrinjavajuć ako bude ugrožena stabilnost cena.* Само у функцији предикатива јавља се овај облик глаголског прилога у два примера забележеним у ЕК: *Zabrinjavajuć je tempo trošenja (Politika);* *Broj nepotrebnih kilograma mogao bi da postane zabrinjavajuć tokom dužeg perioda (PTC).*

5. *заглуљују* (< заглупљивати), само у предикативној функцији: *Posao je i onako bio zaglupljujuć i slabo plaćen.*

6. *заглушују* (< заглушивати), само у атрибутској функцији у корпусу SrWaC: *Jedino se čuje zaglušujuć, pojačan, nesnosan zvuk vetra i bukvi;* док у предикату овај облик глаголског прилога налазимо у примерима у ЕК: *Zveket s druge strane vrata postajao je zaglušujuć (Politika).*

7. *задивљују* (< задивљивати), у обема позицијама – атрибутској: *Zlata je u svojoj četvrtoj godini otkrila da poseduje zavidljujuć talenat;* и предикативној: *Pripovedački stil mu je zaista zavidljujuć.*

8. *задовољавају* (< задовољавати), у обема позицијама – атрибутској: *Zaokružuje [писац] priču na više nego zadovoljavajuć način;* и предикативној: *Portparol grčke vlade ... rekao je da je odziv kreditora bio „veoma zadovoljavajuć“.* У позицији копулативног предикатива гл. прилог *задовољавају* појављује се и у примерима из ЕК: *Operativni priručnik projekta označava priručnik koji treba da usvoji Zajmoprimac a koji je zadovoljavajuć za Banku.*

• *незадовољавају* (< задовољавати), у предикативној функцији – како у корпусу SrWaC: *Ukoliko ... odgovor ... bude nezadovoljavajuć, preduzeću sve moguće pravno legalne poteze;* тако и у једном примеру у ЕК: *Interaktivni rad profesora nezadovoljavajuć (PTC, у наслову).*

9. *замарајућ* (< замарати), само у предикативној позицији: Seks u stvari može da postane krajnje *zamaraјућ* i neprijatan; Nakon testiranja smo utvrdili da je ovakav pristup *zamaraјућ*.

10. *запањујућ* (< запањивати), у обема позицијама – атрибутској: Albanci ... ne žele da žive u državi Srbiji, koja je pokazala *zapanјујућ* nedostatak sluha za problem svoje nekadašnje pokrajine; и предикативној: Pogled je *zapanјујућ*, vidici neočekivani, putovanja nezaboravna. У ЕК такође је регистрован облик *запањујућ* у обема синтаксичким позицијама у којима се реализује са придевском вредношћу: Ovo je *zapanјујућ* odziv i nesumnjivo će pomoći da se skrene pažnja na opasnost od raka kože (PTC); Ukupan utisak bio je *zapanјујућ*, poput nebeskog svoda (преводна књижевност, Т. Прачет).

11. *запрепашићујућ* (< запрепашћивати), у обема позицијама – атрибутској: Као *zaprepašћујућ* пример оваквог shvatanja može se uzeti slučaj silovanja i ubistva na jednom američkom kampusu; и предикативној: Vaš odnos prema dugogodišnjim postpaid korisnicima je u najmanju ruku *zaprepašћујућ*.

12. *заслепљујућ* (< заслепљивати), само у предикативној позицији: Roman je ... ipak ne samo *zasleplјујућ*, zabavan ili mudar, nego i dirljiv i strastven; Moj suncokret je *zasleplјујућ*.

13. *застрашујућ* (< застрашивати), у обема позицијама – атрибутској: Povratnici na zgarište manastira zatekli su *zастрашјујућ* prizor; и предикативној: Let je bio prilično *zастрашјујућ* za neiskusnog pilota. И у ЕК регистровани су примери реализације овог гл. прилога у атрибутској и предикативној позицији: То је за мене био један страшан, крајње *zастрашјујућ* дежа ви; Film je ujedno smešan i *zастрашјујућ*, apsurdan i verovatan.

14. *зачуђујућ* (< зачуђивати), у обема позицијама – атрибутској: Ovakav događaj označava *zачуђјујућ* momenat u njegovoj karijeri; и предикативној: *Zачуђјујућ* је начин на који смо примили гол.

15. *збуњујућ* (< збуњивати), у обема позицијама – атрибутској: Toliko *zbunјујућ*, zagonetan i моћан film dugo se nije pojavio; и предикативној: Čitav projekat je veoma *zbunјујућ*. Примери употребе овог облика у предикативној придевској позицији регистровани су и у ЕК: Prevod na velški ... bio je sasvim *zbunјујућ* (Политика); kad čitateljku zbuni iskaz koji nije *zbunјујућ*, to samo znači da on nije uzrok, nego simptom njene zbunjenosti (PTC).

16. *изненађујућ* (< изненађивати), у обема позицијама – атрибутској: Bio je to za mnoge *iznenađјујућ* i преурањен крај [karijere]; и предикативној: Neverovatni intenzitet boja ovog Philips monitora je *iznenađјујућ*. У предикативној функцији овај облик забележен је и у

једном примеру у ЕК: Rast cena je zaista bio *iznenadjuć* i mora se shvatiti ozbiljno (Политика).

17. *изнурјућ* (< изнуривати), само у предикативној позицији: Preambiciozni narativni zahvat vremenom postaje *iznurujuć*, fokus se gubi.

18. *иритирајућ* (< иритирати), забележен у обема позицијама у којима реализује придевско значење – атрибутској: U jednom trenutku чујеš dosadan i *iritirajuć* glas комшије; и предикативној: Grejđžoj je suviše staromodan ... Često je *iritirajuć*, nestrpļiv i nepristupačan.

19. *испуњавајућ* (< испуњавати), само у атрибутској позицији: Gojaznost ... može kočiti zdrav i *ispunjavajuć* seksualni život; Potrebni su nam ljudi da bismo vodili *ispunjavajuć* život.

20. *исцељујућ* (< исцељивати), само у предикативној позицији: A ponekad i razgovor o malim stvarima može biti *isceljuć*.

21. *исцрпљујућ* (< исцрпљивати), у обема позицијама – атрибутској: Biti kreativan je mučan i *iscrpljuć* posao; и предикативној: Pogođaj zna da bude *iscrpljuć*, te vas može psihički oslabiti. У предикативној функцији овај облик глаголског прилога регистрован је и у два примера из ЕК, и то у вестима РТС-а: Proces utvrđivanja radne nesposobnosti dug je i *iscrpljuć*; Treći set je bio veoma *iscrpljuć* ... Ипак, Jankovićeва је ostvarila brejk.

22. *компромитијућ* (< компромитовати), само у атрибутској позицији у корпусу SrWaC: Nova Srbija [je] ... raščistila sa onim funkcionerima koji su je ... stavljali u *kompromituć* položaj.

23. *мотивишућ* (< мотивисати), реализује придевску вредност у обема позицијама – атрибутској: Poslušajte izvanredno zanimljiv i *motivisuć* govor ... direktorke; и предикативној: Mnogo zavisi od ... toga da li je oglas dovoljno *motivisuć*.

24. *надахњујућ* (< надахњивати), у атрибутској позицији: Razmišljala je o okolišu na divan i *nadahnjuć* način; и, у једном примеру, у функцији актуелног квалификатива: Pogledaj molim te, zalazak, tako prost, svakodnevan, a ipak svakog dana *nadahnjuć* i jedinstven.⁷

25. *обавезујућ* (< обавезивати), реализује придевску вредност у обема позицијама, уистину, мање уобичајено у атрибутској – Samom Tužilaštvу je javni pogovor ... dovoljan i *obavezujuć* razlog da ... pokrene istragu; а веома фреквентно у корпусу – у предикативној: Rezultat

⁷ Актуелни квалификатив је по синтаксичко-семантичкој природи сродан предикативу, јер се и његов садржај приписује субјекту или објекту, при чему се означава карактеристика појма (у наведеном примеру – објекта, у акузативу јединине, што значи да је реч о актуелном квалификативу објекта) (Станојчић–Поповић 2008: 255–256).

referenduma zbog male izlaznosti nije *obavezujuć*. Исто показује и ЕК: Kad je reč o javnim investicijama, nivo od četiri odsto nije istinski *obavezujuć* (Политика); Obama je istakao da sporazum nije pravno *obavezujuć* (РТС).

• *необавезујућ* (< *обавезујућ*) – негирана придевска форма реализује се само у предикативној позицији у корпусу SrWaC: Način na koji cela priča funkcioniše je jednostavan i *neobavezujuć*; Stručnjaci ... će se ... konsultovati oko carina ... i očekuje se da podrže odluku, mada je njihov stav *neobavezujuć*.

26. *обесхрабрујућ* (< *обесхрабривати*), у обема позицијама – атрибутској: Ostati koncentrisan ... će biti *obeshrabrujuć* zadatak; и предикативној: Nema dileme da razvoj političke situacije u nekim zemljama pogoduje ili je *obeshrabrujuć* za organizovani kriminal. И у ЕК регистрован је овај облик, и то у једном примеру, у придевском предикату: Lige su preslabe, ... dok je kvalitet fudbala *obeshrabrujuć*.

27. *обећавајућ* (< *обећавати*), у обема позицијама, премда сасвим ретко у атрибутској: Formalizovan [je] dolazak Rumuna [у клуб] ... Кажу да је у питању веома *obećavajuć* stranac, star svega 20 godina; а веома уобичајено у предикативној: Njen debi na velikom platnu bio je *obećavajuć*.

28. *ограничавајућ* (< *ограничавати*), у обема придевским позицијама – атрибутској: Mogućnost dramatisacije likova ... nije *ograničavajuć* faktor; и предикативној: Staromodni feminizam (1970-ih) se označava kao monumentalan, često *ograničavajuć*. Запажа се да у атрибутској позицији овај облик глаголског прилога доследно долази у колокацији с именицом *фактиор* (*ограничавајућ фактиор*).

29. *одбацујућ* (< *одбацивати*), само у предикативној позицији: Мајка је виђена као топла figura ... dok je otac viđen kao strog, *odbacujuć* i nepristupačan; Ако ... је отац одсутан, *odbacujuć*, prestrog ..., dete to doživljava traumatično.⁸

30. *одговарајућ* (< *одговарати*), у обема позицијама – атрибутској: Апликација ... pruža mogućnost za kombinovanje svih podataka na *odgovarajuć* način; и предикативној: Film je sasvim *odgovarajuć* za lagano ubijanje slobodnog vremena. У атрибутској позицији налазимо овај облик глаголског прилога и у неколиким примерима из ЕК: Problem može biti to što nije na *odgovarajuć* način prijavila imovinu;

⁸ Будући да се у трима регистрованим примерима облик глаголског прилога *одбацујућ* појављује у врло сличним контекстима који се односе на психолошку карактеризацију личности (<http://psihoterapijsketeme.rs>), чини се да је овде на делу нека врста терминологизације ове попридевљене лексеме у стручном дискурсу психолога.

Zakonska regulativa ... definiše pravila i predstavlja uslov za *odgovarajuć* tretman medicinskog otpada.

- *неодговарајућ* (< одговарајућ) – негирана форма попридевљеног глаголског прилога такође је у корпусу SrWaC регистрована у обема позицијама: атрибутској – Osnov spora može biti ... *Neodgovarajuć* обрачун poreza; и предикативној: Ponekad zvuk može da postane *neodgovarajuć*; ЕК доноси само један пример атрибутске употребе овог облика: Ponašao sam se na detinjast i *neodgovarajuć* način.

31. *одлучујућ* (< одлучивати), такође у обема позицијама – атрибутској: Zapad ... je više puta pokazao da ima veliki ako ne i *odlučujuć* uticaj na političke prilike u Srbiji; и предикативној: Poraz u Makedoniji bio [je] *odlučujuć* za dalji deo kvalifikacija. И ЕК доноси један пример са овим обликом у придевској функцији атрибута: Pael je ocenio kao *odlučujuć* korak to što je SR Jugoslavija učestvovala ... u izradi i usvajanju deklaracije.

32. *окрепљујућ* (< окрепљивати), у обема придевским функцијама – атрибутској: Zašto da spravate u hotelu, prenoćite kod mene, da vidite šta je odmor i šta je *okrepljujuć* san; и предикативној: Ovakav san nije zdrav, i nije *okrepljujuć*, vi se niste stvarno odmorili.

33. *омекшавајућ* (< омекшавати), само у функцији атрибута: Lucia trake za depilaciju osetljive kože tela sadrže cink-oksidi i imaju umirujuć, *otekšavajuć* i antiiritantni efekat.

34. *онесјособљавајућ* (< онеспособљавати), само у предикативној позицији: Panični napad je veoma neprijatan i, često, veoma *onesposobljavajuć* za osobu koja od njega pati.

35. *оптерећујућ* (< оптерећивати), само у предикативној позицији: Odlazak na testiranje da utvrdite da li ste zaraženi nekom od polnih bolesti, može biti *opterećujuć*; Taj podatak je *opterećujuć* za igrače.

- *неоптерећујућ* (< оптерећујућ) – негирана форма попридевљеног глаголског прилога пак јавља се у свим примерима у атрибутској позицији, што указује на могућност реализације обеју придевских функција за оба облика мотовисана глаголом *оптерећивати*: Edukacija i informisanje na zabavan i *neopterećujuć* način, naša je osnovna misija; Књига на brz i *neopterećujuć* način prikazuje uspešne i neuspešne priče. Запажа се, међутим, да се овај атрибут доследно јавља у колокацији са именицом *начин*.

36. *опуштајућ* (< опуштати), у обема придевским функцијама – атрибутској: Hotel nudi veoma kvalitetnu uslugu ... i pruža prijatan i *opuštajuć* boravak; и предикативној: Dolazak kući sa posla često zna da bude *opuštajuć* jer telo jedva čeka da se odmori.

37. *освежавajuћ* (< освежавати), у обема функцијама – атрибутској: Ако *želite lagan, ukusan i osvežavajuć kolač*, onda je ovo pravi recept za vas; и предикативној: Paradajz sadrži veliku količinu vode i *osvežavajuć* je u salatama tokom vrućih dana; Šardone u severnim delovima je *čvršći, osvežavajuć* i pucketav.

38. *охрабрујућ* (< охрабривати), у обема позицијама карактеристичним за праве придеве – атрибутској: Ekonomista ... tvrdi da je ovo *ohrabrujuć* znak; и предикативној: Rezultat ovako upornog rada veoma je *ohrabrujuć*; Ishod junskog samita bio je *ohrabrujuć*. У двема функцијама овај облик глаголског прилога потврђен је и у примерима које региструје ЕК: *Ohrabrujuć* podatak stiže iz statistike međusobnih duela Srbije i Severne Irske; Taj razgovor je, prema rečima Mićunovića, bio *ohrabrujuć* (PTC).

• *неохрабрујућ* (< охрабрујућ) – негирана форма глаголског прилога у једном примеру у корпусу SrWaC потврђује попридевљавање овог облика: Partizan ima najbolji tim u Srbiji, bez obzira na *neohrabrujuć* start u prolećnom delu sezone.

39. *очаравајућ* (< очаравати), у обема позицијама – атрибутској: Tirana je *očaravajuć* grad; и предикативној: Ovaj naizgled jednostavan roman u stvari je višeslojan i *očaravajuć*.

40. *понижавајућ* (< понижавати), у обема позицијама – атрибутској: Niste pokazali poštovanje prema ljudima ... i stavljali ste ih u *ponižavajuć* položaj; и предикативној: Odnos Rusije je *ponižavajuć*, ali mi ne želimo konflikt.

41. *поражавајућ* (< поражавати), у обема позицијама – атрибутској: Imamo *poražavajuć* podatak iz istraživanja Helsinškog odbora za ljudska prava; и предикативној: *Poražavajuć* je podatak da oko 100.000 starih živi ispod granice siromaštva.

42. *преовлађујућ* (< преовлађивати), у позицији атрибута: Srpska pravoslavna crkva je oduvek imala i hrišćanski ali i *preovlađujuć* nacionalni karakter; као и у функцији придевског копулативног предикатива: Da li se sve svodi na lokal patriotizam koji je *preovlađujuć*?

43. *преплављујућ* (< преплављивати), у нашем корпусу само у предикативној позицији: Intenzitet nelagodnosti može postati *preplavljujuć*; Kada je bes jak, *preplavljujuć*, osoba podleže impulsivnim reakcijama.

44. *пулсирајућ* (< пулсирати), у обема функцијама – атрибутској: Želela je da ... dočara pokret, ritam, vibracije na jedan neobičan način ali opet dovoljno *pulsirajuć* i osetljiv; и предикативној: Bol može da bude slab i uporan, *pulsirajuć*, jak i intenzivan.

45. *razarajuћ* (< разарати), реализује се као прави придев у обема позицијама – атрибутској: Kakav sukob ... možemo očekivati? Surov, gnusan, neprekidan, *razarajuć* i za Amerikance i za Avganistance?; и предикативној: Bol je jak, *razarajuć*, javlja se u centralnom delu grudnog koša.

46. *razoružavajuћ* (< разоружавати), у обема позицијама карактеристичним за придеве – атрибутској: Lavovi imaju *razoružavajuć* osmeh; и предикативној: Rezultat je *razoružavajuć*.

47. *razočaravajuћ* (< разочаравати), веома уобичајен у употреби у обема позицијама – као атрибут: Analitičari upozoravaju i na ... *razočaravajuć* ekonomski rast u drugom kvartalu; и као предикатив: Kraj teksta je strašno *razočaravajuć*. Овај облик глаголског прилога јавља се у обема синтаксичким позицијама и у примерима у ЕК: Ovo je veoma *razočaravajuć* poraz za mene (Политика); Ostatak sezone bio je *razočaravajuć* jer je Rozberg na kraju zauzeo 13. mesto (ПТС).

48. *rastereћujuћ* (< растерећивати), само један пример у нашем корпусу, у предикативној позицији: Prvi kontakt [sa zubarom] treba da je potpuno *rastereћujuć* za dete.

49. *relaksirajuћ* (< релаксирати), такође само један пример у корпусу, у предикативној придевској функцији: Ovo je film od koga ne treba očekivati puno ... Sa druge strane, u potpunosti je *relaksirajuć*.

50. *smirujuћ* (< смиривати), у обема придевским функцијама – атрибутској: Lavanda ... ima prelepe ljubičaste cvetove, ... a miris je karakterističan i ima *smirujuć* efekat; и предикативној: Njegov zagrljaj je bio topao i *smirujuć*.

51. *užasavajuћ* (< ужасавати), само у атрибутској функцији у корпусу формираном за потребе овог истраживања: Mi smo propustili dve velike prilike i potom doživeli *užasavajuć* i nedopustiv pad u igri; Došli smo do neverovatnih podataka i otkrića koji ukazuju na *užasavajuć* stepen korupcije.

52. *uzбућujuћ* (< узбућивати), у обема позицијама – атрибутској: Sa krovnih terasa se pruža *uzбућujuć* pogled na grad; и предикативној: U isto vreme se kod nas pojavila i Sega konzola, pa je osećaj igranja igrice ... za mene bio neopisivo *uzбућujuć*.

53. *uznemirujuћ* (< узнемирати), у обема позицијама – атрибутској: Na internetu se pojavio i veoma *uznemirujuć* snimak ovog smaknuća; и предикативној: Bundesbanka ... saopštila je kako je izlazak Grčke iz zone evra *uznemirujuć* ali izvodljiv и др. И ЕК доноси потврде за употребу облика без финалног *-u* у предикативној позицији: Prizor Ankmorporkčana kako mašu zastavama bio je tajanstveno *uznemirujuć*.

54. *умирујућ* (< умиривати), у обема позицијама – атрибутској: *Šištanje ugljen-dioksida predstavlja umirujuć zvuk*; и предикативној: *Ukoliko je koža normalna i suva, tonik treba da je umirujuć i osvežavajuć na biljnoj bazi*.

55. *ујозоравajuћ* (< упозоравати), у обема позицијама – атрибутској: *Ovo je upozoravajuć podatak*; и предикативној: *Upozoravajuć je podatak da svaki treći alkoholisani vozač biva zadržan na trežnjenju*.

56. *успављујућ* (< успављивати), само у предикативној функцији у примерима ексцерпираним из корпуса SrWaC: *Film je na trenutke zanimljiv ali je većinom dosadan, da ne kažem uspavljujuć*; Pored pomenutih nedostataka, original [филма] је и slabijег tempа, на trenutke *uspavljujuć*.

57. *фрустрирајућ* (< фрустрирати), у обема функцијама карактеристичним за праве придеве – атрибутској: *Ovo nije ni malo laka igra ...*, нарочито када се узме у обзир да користи *frustrirajuć* систем checkpointа; и предикативној: *Proces prilagođavanja može biti dug i frustrirajuć*.

4. Синтаксичко-семантичка анализа примера показује да се облици глаголског прилога садашњег без финалног *-и* у позицијама атрибута и предикатива употребљавају у функцији приписивања особине која има карактер сталности, премда сталност односно трајност квалификације појма у савременом српском језику, како се показује, не искључује да се попридевљеним глаголским прилогом истовремено „особина било којег појма открива као нова“ (исп. Стевановић 1949–1950: 84). На основу увида у око 700 контекста у којима се овај облик реализује с придевском вредношћу у својој краћој форми, закључујемо да је данас једнако уобичајена његова употреба као предикатива – у преко 400 анализираних примера облици без финалног *-и* јављају се као део предиката. С обзиром на то да је за синтаксичку позицију предикатива карактеристичан неодређен придевски вид, на великом корпусу можемо потврдити изнету претпоставку да појава попридевљавања облика глаголског прилога поприма шире размере у језику и да придевски употребљени многи од њих развијају и категорију вида. Проблематичан је, међутим, нормативни статус ових облика с обзиром на то да се у граматицама српског језика и неколиким радовима посвећеним питању попридевљавања глаголског прилога садашњег (Белић 1933; Стевановић 1949–1950) као прави придеви који се могу употребити у свим службама ових речи наводе увек само облици *врућ*, *држећ*, *болећ*, *могућ*. Дакле, не можемо их, барем не још увек, сматрати стандардним облицима неодређеног вида попридевљеног глаголског прилога (исп. Пипер–Клајн 2014: 132). Осим морфосинтаксичких

разлога, оличених у говорном осећању које сугерише неодређен придевски вид у неким позицијама и дефинисаним семантичким условима, потенцијални одговор на питање због чега се ови краћи облици све чешће јављају у различитим сферама реализације језика – у медијима (штампаним новинама и на интернет порталима – чак и престижнијих гласила, попут Политике и РТС-а), у преводној књижевности, као и у комуникацији међу корисницима друштвених мрежа – можемо потражити у аналогiji. Прегледана грађа показује да се сви регистровани придевски употребљени облици мушког рода завршавају на *-ућ*, те да нема ниједног облика на *-ећ*, што је, можда, последица аналошког повезивања са попридевљеним облицима *врућ* и *могућ*, који су веома уобичајени и у предикативној позицији.

Као један од циљева анализе прикупљених глаголских прилога без финалног *-и* у придевској функцији поставили смо да испитамо да ли је код ових облика дошло до семантичке трансформације неопходне за потпуно попридевљавање некадашњег партиципа, односно да ли је, у складу са закључцима А. Белића (1933: 6), дошло до „мењања њихова унутрашњег значења“. Већ летимичним прегледом грађе показало се да изостаје семантичко померање типа *врућ* (‘веома топао’ а не ‘који сада ври’) или *држећ* (‘прилично снажан, доста очуван’ а не ‘који сада држи’), те да од анализираних 80-ак глаголских прилога са придевском вредношћу семантичку трансформацију налик овима показује само придевски употребљен облик *верујућ*, који заправо значи ‘религиозан’, ‘побожан’. За највећи број анализираних примера важи оно што је Стевановић средином прошлог века објаснио на великом корпусу као делимичну промену значења, везујући тада масовну атрибутску употребу глаголског прилога за језик писаца и књижевности и напомињући да међу примерима има много „таквих који се у говору простог народа не чују“ – нпр. *узнемиравајући гласови*, *ћосћојећа реч*, *ћекући ћослови* и сл. (Стевановић 1949–1950: 64–65). Седам деценија касније сведоци смо да је ова појава и те како узела маха у „говору простог народа“, при чему и у атрибутској и у предикативној функцији долази до извесног померања значења приликом конверзије на релацији глаголски прилог → придев, али та семантичка трансформација не може се изједначити са примерима типа *врућ*. Тако, рецимо, *деградирајућ однос* из наше грађе не унижава само актере једне конкретне везе већ глаголски прилог има значење сталне особине, која се може приписати свим емотивним односима сличног типа; *ућисак* који је *дејримирајућ* има исти ефекат на људе уопште, а не депримира само одређену особу у одређеним околностима; у спојевима попут *забрињавајућ ћодаћак*, *забрињавајућ*

след догађаја и сл. атрибутски употребљен глаголски прилог означава особину која је неовисна од околности описаних у примеру – посреди су податак и след догађаја који на исти начин делују на свакога ко их сазна или учествује у њима; на сличан начин и *дезен је задивљујућ*, *резултатаи* није *задовољавајућ*, *ходаиак* је био *запањујућ*, *број мртвих* је *застрашујућ*, *филм збуњујућ*, при чему предикативом приписана особина казује квалификацију појма која је стална или трајна, карактеристична за сваки субјекат и свако време, оставља исти утисак на сваког или пак (не) задовољава неке општеважеће стандарде. „Померање“ значења глаголског прилога овог типа својствено је практично свим примерима у нашој грађи. Неретко се, како је раније речено, придевским копулативним предикативом о некој особини само информише као о новој, непознатој, али то јој не одузима обележје сталности и контекст примера јасно показује да је значење општеважеће или шире прихваћено: нпр. воћни колач је *освежавајућ* (за свакога ко га конзумира по том рецепту), одређени начин размишљања је *ослобађајућ* (трајно, за онога ко досегне одређен ниво психолошког развоја), хорор филм је *узнемирујућ* (за велики број људи, гледалаца), звук виолине *очаравајућ* (за слушаоце на описаном концерту уопште) итд.

Међу карактеристикама по којима се придевски употребљени глаголски прилози у нашој грађи приближавају правим придевима јесте и могућност употребе прилошких одредаба уз ове облике,⁹ при чему се њихово значење не мења већ, најчешће, интензификује или на неки начин семантички спецификује: нпр. нарочито *верујућ*; веома/јак/помало/посебно *забрињавајућ*; тако/толико *задивљујућ*; веома/високо/нарочито/релативно/сасвим *задовољавајућ*; крајње *замарајућ*; просто/стварно *запањујућ*; нарочито/поприлично *зачуђујућ*; веома/мало/поприлично/потпуно/сувише *збуњујућ*; необично/помало/посебно/потпуно/превише/прилично/стварно *изненађујућ*; помало *иритирајућ*; веома/прилично *исцрпљујућ*; помало *неодговарајућ*; веома *обећавајућ*; веома/прилично *ограничавајућ*, максимално/сасвим *одговарајућ*; вео-

⁹ Ову карактеристику је као једно од обележја попридевљених глаголских прилога који се као прави придеви могу употребљавати у свим реченичним функцијама констатовао и М. Стевановић, наводећи примере *одвећ врућ*, *јак држећ*, *много болећ*, *скоро немогућ*. Том приликом аутор је запазио и да би било интересно „размотрити питање како стоји ствар с овим појавом у случајевима употребе с попридевљеним глаголским прилозима у којима је унутрашње значење само делимично измењено, као што су *мање звечећа валуџа*, *вечийи носећа кучка* и сл.“ (Стевановић 1949–1950: 84–85). Ипак, он у својој грађи, осим ова два, није нашао више примера, а савремена грађа показује да су и у таквим случајевима прилошке одредбе уз попопридевљене глаголске прилоге врло уобичајене.

ма/јакo *окреїљујућ*; веома *оїїперехујућ*; врло/доста/једноставно/максимално *освежавајућ*; веома/више/релативно *охрабрујућ*; потпуно/просто *очаравајућ*; једноставно/нарочито *їонизавјућ*; посебно/прилично *їоразжавајућ*; помало/страшно *разочаравајућ*; потпуно *расїперехујућ*; посебно *узбуђујућ*; веома/врло/дубоко/екстремно/изузетно/мало/посебно *узнемирујућ*; прилично/тако/толико *фрусїрирајућ*.

У прилог попридевљавању глаголског прилога садашњег – како у предикативу, где му је 50-их година прошлог века ретко било место, тако и у атрибутој функцији, где је још од тога времена далеко уобичајенији, сведочи још једна синтаксичка особеност немалог броја анализираних примера. Уочава се, наиме, да се облици без финалног *-и* са значењем придева неодређеног вида неретко употребљавају у напоредном односу са правим придевима (обично је у питању саставни однос), као и у набрајањима, где представљају један од чланова низа описних придева. Грађа доноси мноштво таквих примера: *лош*, *десїрукїшван*, *деградирајућ* однос; [привредни амбијент] је *лош* и *деїримирајућ*; [дуг грађана] није *велик* нити *забрињавајућ*; [ефекат] је *богатї* и *завидљујућ*; *уникаїан* и *зайањујућ* ентерїјер; *невероваїан*, *зайањујућ* завршетак приче; *озбиљан* и *засїрашујућ* тенис; *збуњујућ*, *їежак* и *комїликован* процес; живот [је] *чудан*, *изненађујућ*, *лей*; меч [је био] *јакo* *їежак* и *исцїрїљујућ*; данашњи живот [је] *неїракїшчан*, *замршен* и *збуњујућ*; Розе [који су пили је] *млад*, *хладан*, *свеж* и *освежавајућ*; [сваком прија] *лаган*, *укусан* и *освежавајућ* колач итд.

Један од циљева анализе био је и да утврдимо утиче ли значење глагола на промену морфолошког лика његовог прилога садашњег у придевској служби, као и да проверимо конкурентност ових краћих облика номинатива и акузатива једине пуним формама глаголског прилога у истим позицијама. Велики број ексцерпираних примера из корпуса SrWaC показује разнородност лексичко-семантичких група глагола чији се глаголски прилог без финалног *-и* појављује у атрибутој и предикативној позицији уз именице мушког рода. Најмање су заступљени попридевљени глаголски прилози од глагола са значењем некаквог физичког деловања – нпр. *деवासїирајућ* [ТВ програм], *разарајућ* [пројектил]), док је, чини се, попридевљавање најуобичајеније код глаголских прилога мотивисаних глаголима који означавају осећања и расположења – нпр. *деїримирајућ* [утисак], *засїрашујућ* [урлик, призор], *охрабрујућ* [резултат истраживања], односно психолошка стања – *зайањујућ* [резултат], *смирујућ* [загрљај], *фрусїрирајућ* [процес], а немали је и број глаголских прилога од глагола са значењем физичких стања – *исцїрїљујућ* [порођај], *освежавајућ*

[колач], *усџављујућ* [филм]. Наш корпус сугерише да највећи број придевски употребљених глаголских прилога без финалног *-и* означава карактеристику субјекта радње реченичног предиката, али неретко се попридевљеним облицима означава и својство предмета на коме се радња врши, својство трпиоца радње, својство некаквог средства, начина или узрока вршења радње (исп. Стевановић 1989: 747–748).¹⁰ Имајући у виду Стевановићево запажање да само уколико „глагол значи стално стање, које постаје особиним онога чему се приписује, – његов облик глаголског прилога садашњег може да се употреби придевски“ (Стевановић 1957: 403), примећујемо да савремена грађа ипак доноси неке новине, тачније да и лексеме које не припадају тематским групама глагола стања и осећања могу мотивисати глаголске прилоге са придевском вредношћу у одговарајућим контекстима: *обавезујућ* споразум, *ограничавајућ* фактор, *одговарајућ* начин, *ћулсирајућ* бол итд. Покушај дубље семантичке анализе глагола чије смо глаголске прилоге без финалног *-и* прикупили за потребе овог рада води у смеру закључка да су у највећем броју случајева ови прилози са придевском вредношћу добијени од глагола узроковања, и то, најчешће, од глагола узроковања афективне реакције (исп. Ружин 2015: 285). Међу њима разликујемо мање бројне глаголске прилоге од глагола са значењем узроковања позитивне афективне реакције (нпр. *зидивљујућ*, *очаравајућ*) (Ружин 2015: 287–289), затим, најуобичајеније – глаголске прилоге добијене од глагола са значењем узроковања негативне афективне реакције (нпр. *дејримирајућ*, *забрињавајућ*, *засџирашујућ*, *ћоврећујућ*) (И., 289–293), као и глаголе узроковања афективне реакције са менталним аспектом, било позитивно било негативно конотираним (нпр. *заглућујућ*, *зиданујућ*, *задовољавајућ*, *(не)одговарајућ*) односно глаголе са значењем промене физичког стања (*исцирћујућ*, *замарајућ*, *освежавајућ*) (И., 227). Дакле, чини се да је за попридевљавање глаголског прилога садашњег од посебног значаја класа емоционалних глагола, тј. глагола „којима се означавају различита осећања, психолошка стања и расположења“ (Миленковић 2017: 172). С тим је у вези и увид да се нашим придевски употребљеним глаголским прилозима, било

¹⁰ Ову синтаксичко-семантичку дивергентност глаголског прилога садашњег са придевском вредношћу увидео је М. Стевановић (1949–1950: 56–57), контрастирајући случајеве попридевљавања овог облика појавама попридевљавања трпног односно радног глаголског прилога, при чему је истакао да, за разлику од двају глаголских придева код којих се успоставља нека врста правилности у конверзији, скопчана са глаголским родом или прелазношћу односно значењем глагола, „ни за једну групу глагола не може се рећи да њихов глаголски прилог садашњи у свакој прилици може постати придевом“ (И., 57).

у атрибутој било у предикативној позицији, квалификују субјекат и објекат радње као доживљавач емоције односно изазивач, каузатор емоције, стања, расположења и сл.¹¹ Притом, чини се на основу броја и фреквенције појединих глаголских прилога у прегледаним контекстима да се ови облици обично реализују као придеви уколико су мотивисани емоционално-активним глаголима, дакле, глаголима којима се означава „процес изазивања емоције или промене емоционалног стања“ (Миленковић 2017: 212), било субјекта било објекта: нпр. *дејримирајућ*, *засипрашујућ*, *о(бес)храбрујућ*, *разочаравајућ*, *узнемирујућ*, *ужасавајућ* итд. Ипак, јасно је на основу прегледаних преко седам стотина контекста и регистрованих више од 80 глаголских прилога без финалног *-и* у нашој грађи да на промену морфолошког лика овог облика не утиче значење мотивног глагола већ, по правилу, синтаксичка позиција односно контекст који сугерише потребу за неодређеним придевским видом. Можемо, с друге стране, претпоставити да неколике изложене семантичке тенденције које се тичу глагола у основи анализираних глаголских прилога – важе и са становишта попридевљавања овог облика уопште. Разматрање овог питања, међутим, превазилази циљеве истраживања који су постављени у овом раду, а ни грађа којом располажемо није довољно репрезентативна будући да су из корпуса SrWaC ексцерпирани само примери попридевљених глаголских прилога мушког рода, и то сам у номинативу и у акузативу једнине, као јединим морфолошким ликовима у којима долази до изражаја испитивана појава.

Коначно, интересовало нас је да проверимо конкурентност краћих облика глаголског прилога садашњег у номинативу и акузативу једнине мушког рода пуним формама попридевљеног глаголског прилога у истим позицијама. Премда смо за потребе овог истраживања ексцерпирани преко 80 глаголских прилога без финалног *-и*, чинило се да је одговор на ово питање релевантније дати испитивањем оних облика који су постали уобичајенији у придевској употреби. Отуда смо из грађе најпре издвојили 14 најфреквентнијих глаголских прилога, од којих је сваки забележен у најмање 30 примера, а затим смо претражили корпус SrWaC региструјући контексте у којима се глаголски прилог садашњи од истог глагола појављује у својој пуној форми, са финалним *-и* у номинативу и акузативу једнине мушког рода. Конкурентност двају морфолошких ликова, нашег краћег и стандардног на *-ћи*, проверавали смо на следећим облицима из грађе: *забрињавајућ*, *завидљујућ*, *задовољавајућ*,

¹¹ О појмовима доживљавача и изазивача емоција в. нпр. Миленковић 2015: 27; Миленковић 2017: 210–211.

зайањујућ, заси́рашујућ, збуњујућ, изненађујућ, исцирљујућ, одговарајућ, освежавајућ, охрабрујућ, очаравајућ, ѿоражавајућ, разочаравајућ. Резултати овог дела анализе показују да се нестандартни облици, у већини случајева, појављују у далеко мањем проценту у односу на пуне форме глаголског прилога садашњег у истим позицијама са придевском вредношћу: *забрињавајућ – забрињавајући* (39: 560); *задивљујућ – задивљујући* (31 : 220); *задовољавајућ – задовољавајући* (64 : 1791); *зайањујућ – зайањујући* (50 : 294); *заси́рашујућ – заси́рашујући* (65 : 520); *збуњујућ – збуњујући* (33 : 107); *изненађујућ – изненађујући* (68 : 406); *исцирљујућ – исцирљујући* (30 : 171); *одговарајућ – одговарајући* (46 : 8500); *освежавајућ – освежавајући* (36 : 448); *охрабрујућ – охрабрујући* (32 : 551); *очаравајућ – очаравајући* (34: 182); *ѿоражавајућ – ѿоражавајући* (36 : 603); *разочаравајућ – разочаравајући* (30 : 217). Па, ипак, чини се да статистика у неколиким случајевима говори у прилог тенденције ка формирању неодређеног вида придевски употребљеног глаголског прилога садашњег (*задивљујућ, зайањујућ, заси́рашујућ, збуњујућ, исцирљујућ, очаравајућ, разочаравајућ*), али и да, генерално гледано, проценат у којем се јављају нестандартни облици без финалног *-и* уопште није занемарљив и показује да се дешавају неке промене у језичком систему.

5. Закључак. Истраживање о неким аспектима попридевљавања глаголског прилога садашњег у савременом српском језику било је мотивисано једном релативно новом појавом везаном за употребу овог облика која је примећена у различитим сферама реализације језика – од разговорног дискурса, преко новинског стила, па све до језика књижевности. Посреди је измена морфолошког лика глаголског прилога садашњег с придевском вредношћу која се огледа у губљењу финалног *-и* у номинативу и акузативу једнине мушког рода у атрибутој и предикативној позицији. Након увида у релевантну литературу посвећену попридевљавању глаголског прилога, са морфосинтаксичког и семантичког становишта анализирали смо богату грађе ексцерпираних из двају електронских корпуса српског језика. Најзначајнији резултат овог истраживања представља запажање да се у језику догађа системска промена у домену придевске употребе глаголског прилога садашњег, која се огледа у његовом учесталом појављивању у предикативној функцији, где му семантички и синтаксички није уобичајено место и где се до средине прошлог века јављао тек по изузетку. Претпоставили смо да је управо синтаксичка позиција придевског предикатива, за коју је карактеристичан неодређени вид придева, условила скраћивање наставка *-ћи* и фреквентну употребу окрњеног

облика без финалног *-и* у контекстима где се нека особина приписује појмовима означеним именицама мушког рода у номинативу и акузативу једине. Оваквој морфосинтаксичкој иновацији у језичкој употреби могла је допринети и чињеница да су попридевљени глаголски прилози *врућ* и *могућ*, који се увелико осећају као прави придеви а имају исто партиципско порекло, врло уобичајени у предикативној функцији у српском језику. Семантичка анализа преко седам стотина контекста показала је да квалификативно значење изражено глаголским прилогом у функцији атрибута или предикатива има карактер трајности и не овиси од времена и околности у реченици. У прилог конверзији на релацији глаголски прилог → придев говоре још неки контекстуални показатељи, попут употребе прилошких интензификатора уз глаголске прилоге с придевском вредношћу, као и појављивање испитиваних облика у напоредним синтагмама са правим придевима. У вези са глаголским врстама и лексичко-семантичким класама глагола чији се глаголски прилози попридевљавају могле су се изнети само претпоставке које указују на неке тенденције, те ћемо се овим питањем позабавити на ширем корпусу, узимајући у обзир и облике женског и средњег рода придевски употребљених прилога. Увидом у статистику и конкурентност окрњених облика глаголског прилога садашњег пуним формама у истим позицијама могло се закључити да махом доминирају стандардни морфолошки ликови али да употреба нестандартних облика без финалног *-и* никако није занемарљива и да сугерише збивање у језичком систему које завређује пажњу истраживача.

ИЗВОРИ

- EK: *Korpus savremenog srpskog jezika*. Универзитет у Београду: Математички факултет. <http://www.korpus.matf.bg.ac.rs/>.
- SrWaC: Serbian Web Corpus, Slovenian language resource repository CLARIN. SI. https://www.clarin.si/noske/run.cgi/corp_info?corpname=srwac&struct_attr_stats=1&subcorpora=1.

ЛИТЕРАТУРА

- Барић и др. 1997: Eugenija Barić, Mijo Lončarić, Dragica Malić, Slavko Pavešić, Mirko Peti, Vesna Zečević, Marija Znika, *Hrvatska gramatika*, Zagreb: Školska knjiga.
- Белић 1933: Александар Белић, Једно начелно питање, *Наш језик* II/1, Београд, 1–6.

- Белић 1999: Александар Белић, Глаголски прилози / 1. Глаголски прилог садашњи, у: Александар Белић, *Историја српског језика*, Изабрана дела Александра Белића, том 4, Београд: Завод за уџбенике и наставна средства, 379–382.
- Белић 2000: Александар Белић, Прости придеви, у: Александар Белић, *Универзитетска предавања из савременог српскохрватског језика. Библиографија радова*, Изабрана дела Александра Белића, том 14, Београд: Завод за уџбенике и наставна средства, 151–152.
- Даничић 1874: Ђуро Даничић, *Историја облика српског или хрватског језика до свршетка XVII вијека*, Београд: Државна штампарија.
- Клајн 2003: Иван Клајн, *Творба речи у савременом српском језику. Други део, Суфиксација и конверзија*, Београд: Завод за уџбенике и наставна средства, Институт за српски језик САНУ – Нови Сад: Матица српска.
- Маретић ³1963: Томо Маретић, *Gramatika hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika*, Zagreb: Matica hrvatska.
- Миленковић 2015: Ана Миленковић, Семантичке улоге доживљивача и изазивача емоција у значењској структури емоционалних глагола у српском језику, *Наш језик* XLVI/3–4, Београд, 23–38.
- Миленковић 2017: Ана В. Миленковић, *Семантичка и њворбена анализа глагола којима се означавају осећања у савременом српском језику*, докторска дисертација, Универзитет у Београду: Филолошки факултет.
- Мусић 1935: August Musić, Značenje i upotreba participa u srpsko-hrvatskom jeziku, *Rad JAZU* 250, Zagreb, 127–157.
- Пипер–Клајн ²2014: Предраг Пипер, Иван Клајн, *Нормативна граматишка српског језика*, Нови Сад: Матица српска.
- Ружин 2015: Татјана Ж. Ружин, *Глаголи узроковања у енглеском и српском језику*, докторска дисертација, Универзитет у Београду: Филолошки факултет.
- Станојчић–Поповић ¹¹2008: Живојин Станојчић, Љубомир Поповић, *Граматишка српског језика*, Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Стевановић 1949–1950: Михаило Стевановић, Попривлачење глаголског прилога на *-ћи*, *Јужнословенски филолог* XVIII/1–4, 55–85.
- Стевановић ⁴1989: Михаило Стевановић, *Савремени српскохрватски језик (Граматишки системи и књижевнोजезичка норма) II. Синтакса*, Београд: Научна књига.

Jovana B. Jovanović

ON CERTAIN ASPECTS OF TRANSFORMATION OF PRESENT PARTICIPLE TURNING INTO ADJECTIVE IN CONTEMPORARY SERBIAN LANGUAGE

S u m m a r y

The paper analyzes the adjectival use of the present participle without the final *-i* in the nominative and accusative masculine singular cases, when they are positioned as attributes and predicates. The aim of the paper is to examine reasons behind the increasingly frequent appearance of these shorter, non-standard forms in the language of media, as well as in the conversational speech and translated literature. Detected differences between the contemporary usage of present participle in adjectival form and middle 20th century's usage are related to the morphosyntactic characteristics of this form and structural-semantic peculiarities of predicative position. These detected differences might suggest some innovations in differentiation of the form of the adjectivalized present participle in the modern Serbian language.

Keywords: present participle, adjective function, attribute, predicative, adjectivalization, Serbian language.